

UKRAINIAN HISTORICAL ASSOCIATION
NATIONAL UNIVERSITY OF «OSTROH ACADEMY»

SERIES: HISTORICAL MONOGRAPHS

Volume 6

THEODORE MACKIW

KHMELNYTS'KYI ERA IN CONTEMPORARY
WEST EUROPEAN SOURCES

OSTROH – NEW YORK

2007

УКРАЇНСЬКЕ ІСТОРИЧНЕ ТОВАРИСТВО
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»

СЕРІЯ: ІСТОРИЧНІ МОНОГРАФІЇ

Том 6

ТЕОДОР МАЦЬКІВ

ХМЕЛЬНИЧЧИНА В ТОГОЧАСНИХ
ЗАХІДНЬОЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЖЕРЕЛАХ

ОСТРОГ – НЬЮ-ЙОРК

2007

ПЕРЕДМОВА

ТЕОДОР МАЦЬКІВ ЯК ДОСЛІДНИК ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

Пропонуємо до уваги читачів збірку праць відомого українського історика проф. д-ра Теодора Мацькова. Своїми науковими дослідженнями, присвяченими різним аспектам української історії, вчений зробив значний внесок у розвиток української і світової історіографії.

Теодор Мацьків народився у с. Струтин на Івано-Франківщині в родині Івана Мацькова та Марії (уродж. Янків) 30 травня 1918 р. Середню освіту одержав у Львові, закінчивши Академічну гімназію, яка "врятувала галицьку провідну верству від денаціоналізації чи то в польський, чи російський бік"¹. З великим теплом вчений згадував гімназійних викладачів, які дали йому добрі знання — математик і директор гімназії Северин Лещій, викладач латини д-р Іван Любомирович, викладач української мови Мирон Федусевич, польської мови — д-р Генрик Бальк, німецької мови — Станислав Кулачковський, фізики — Володимир Білінський, інж. д-р Дмитро Проців та інші. Але найбільший вплив на формування зацікавлення Теодора Мацькова історією мав викладач всесвітньої історії д-р Адріян Копистянський, колишній доцент Петербурзького університету, автор *Історії Руси*, який "знаменито знав свій предмет, відзначався небуденним талантом педагога"². Як пізніше згадував дослідник, проф. Копистянський "...мало звертав увагу на дати та імена, але старався дати аналізу розвитку історичних подій та логічний поміж ними зв'язок, подаючи при тому джерела. Мушу на цьому місці згадати, що саме завдяки проф. Копистянському я

¹ Теодор Мацьків. "З пожовклих листків Академічної Гімназії у Львові". В кн.: *Англійський текст Зборівського договору з 1649 року та інші вибрані статті*. Нью-Йорк; Львів; Київ; Мюнхен, 1993, с. 277.

² Там же, с. 292.

захопився наукою історії і пізніше її студював"³. Можна припустити, що певний вплив на майбутнього історика мав і професор о. Теофіль Горникевич, автор "цікавих споминів *З Відня до Царгороду* та збірки документів з Державного Австрійського Архіву про події на Україні від 1914 до 1920 рр.", який був добрим педагогом⁴.

По закінченні гімназії Теодор прагнув продовжувати освіту, але доля склалася інакше. У 1939 р. його було мобілізовано до польської армії. Складними були дороги війни. Опинившись по Другій світовій війні в Німеччині, в 1945 — 1946 рр. працював у Головній квартирі УНРРА (United Nations Relief Rehabilitation Administration)⁵.

В 1947 — 1950 рр. Теодор Мацьків продовжив навчання в університеті у Франкфурті на Майні, вивчаючи славистику й історію. Успішно захистивши 15 червня 1950 р. дисертацію "Українська козаччина у світлі німецької літератури в першій половині XVIII століття", одержав ступінь д-ра філософії (cum laude) і зарекомендував себе як здібний історик-документаліст. Докторат одержав і в Українському Вільному Університеті, де науковим керівником його праці був відомий український історик Борис Крупницький, а рецензентом — не менш відомий український вчений Олександр Оглоблин. Того ж року він виїхав до США, де вступив до Сетон Голл університету (Seton Hall University) в Ньюарку. Пізніше вдосконалював освіту в Гарвардському (Harvard Extension School) університеті (США, 1955-56), Цюрихському університеті (Швейцарія, 1956-57), Оксфорді (Великобританія, 1962) та ін.⁶ Викладав у Академії ім. Кушінга, протягом року вчив у "Марія Гільф" Колегії (Maria Hilf Kollegium) у Швейцарії, по поверненні до США працював також у Лен Коледж (Lane College) директором Історичного департаменту та професором європейської історії; викладав в університеті Род Айленд

(Rhode Island). У 1959 р. він одержав пост-докторську ницьку стипендію в Єйльському (Yale) університеті (1959-1961), що сприяло встановленню нових наукових контактів.

У 1962 р. вчений розпочав викладацьку працю в Державному університеті в Акроні, Огайо, в якому працював до 1984 р. В університеті Теодор Мацьків у 1973 р. очолював Програму Советознавчих студій (Soviet Area Studies Program). У 1984 р., по виходу на емеритуру, він переїхав до Гайдельберга, де його дружина, доктор медицини Еллен Краус-Мацьків, працювала професором офтальмології в місцевому університеті. У Гайдельберзькому університеті др. Теодор Мацьків викладав історію України як професор-гість (1984 — 1987). У 1987 р. його було запрошено з викладами з історії України до Українського Наукового Центру в Макворті університеті у Сідней (Австралія). По поверненні до Німеччини вчений до 1993 р. працював звичайним професором східноєвропейської історії в Українському Вільному Університеті в Мюнхені. В цей час він продовжував брати участь у наукових конференціях, організатором частини яких був. Запрошували вченого з доповідями й до інших країн. Зокрема, на запрошення Польської Академії Наук в травні 1997 р. у Кракові виступив з доповіддю "Зборівський договір в англійській пресі з 1649 р." Доповідь було опубліковано в працях ПАН⁷. Високий рівень доповіді і відкриття в ній нових перспектив дослідження цього джерела було відзначено в листі до доповідача генерального секретаря Академії проф. Єжи Вирозумського⁸.

Історик є членом численних наукових товариств, серед яких — Українська Вільна Академія Наук у США, Наукове Товариство ім. Шевченка, Мічиганська Академія Наук (Анн Арбор, США) Американська Асоціація Університетських Професорів, Американська Асоціація Славистичних Студій, Американська Історична Асоціація та ін., був співробітником

³ Там же.

⁴ Там же, с. 290.

⁵ "Коротка біографія Теодора Мацькова" (машинопис). Архів Українського Історичного Товариства, ф. Теодора Мацькова, спр. "Особисті документи".

⁶ "Curriculum Vitae" (машинопис). Архів УІТ, ф. Теодора Мацькова, спр. "Особисті документи".

⁷ Т. Mackiw. "Zborowski traktat pokojowy w prasie angielskiej z 1649 roku", *Sprawozdania czynności i posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności*. Kraków, 1997, t. LXI, pp. 146-155.

⁸ "Лист Т. Мацькову від Генерального Секретаря Єжи Вирозумського від 15.05.1997". (Машинопис на бланку "Polska Akademia Umiejętności"). Архів УІТ, ф. Теодора Мацькова, спр. "Особисті документи".

Українського Публіцистично-Наукового Інституту (Чикаго). В їх діяльності, наскільки це було можливо, вчений намагався пропагувати історію України. Українознавчі проблеми, зокрема, розкривалися Т. Мацьковим на конференціях, організованих Мічиганською Академією Наук. Крім того, він кілька років викладав історію України на вечірніх курсах Державного університету в Акроні, в якому працював.

Довгі роки проф. Теодор Мацьків є дійсним членом Українського Історичного Товариства і співробітником журналу *Український Історик*. Від 1965 р. вчений входить до його Редакційної Колегії, від 1985 р. відповідав за публікації з історії козаччини 17 – 18 ст. та українсько-польських зв'язків. Крім того, від 1984 р. Теодор Мацьків очолював Осередок Українського Історичного Товариства в Німеччині, заснований ще Наталією Полонською-Василенко 25 жовтня 1965 р.

Будучи головою Осередку, дослідник виходив із точки зору, що "історичні події, які відбуваються у якій би то не було країні, розвиваються не ізольовано, але знаходять позитивне або негативне наświetлення і що українські історичні процеси раз-у-раз забулювалися з такими ж процесами інших, зокрема сусідніх народів"⁹. Саме тому Управа Німецького Осередку УІТ проводила наукові конференції як у співпраці з Українським Вільним Університетом (УВУ), так і з німецькими науковими установами. В цих наукових імпрезах брали участь не тільки українські, а й іноземні доповідачі. Зокрема, за період з 1984 по 1994 р. спільно з УВУ та іншими українськими науковими установами було організовано наукові конференції, присвячені М. Грушевському, І. Мазепі, ювілеям *Українського Історика*, Українського Історичного Товариства, проблемам української історії в минулому і сучасному, члени осередку брали участь у конгресі з нагоди ювілею 1000-ліття Хрещення України-Руси тощо.

Т. Мацьковим було організовано конференції у співпраці з іноземними науковими установами Австрії, Німеччини та ін. країн – Інститутом для дослідження Східноєвропейської історії при університеті в Гайдельберзі, Німецько-

⁹ Теодор Мацьків. "З діяльності Українського Історичного Товариства у Німеччині, 1984 – 1994", *Український Історик*, 1995, т. XXXII, ч. 1-4 (124-127), с. 289.

Американським Інститутом в Гайдельберзі, Інститутом для Європейських Регіональних дослідів при університеті в Сіген тощо. Майже на кожній із наукових конференцій Теодор Мацьків виступав із доповідями, які викликали неабияке зацікавлення присутніх. Крім того, як відомий знавець козаччини, історик брав участь у міжнародних історичних конгресах у Стокгольмі (1960), Відні (1965), Сан Франциско (1975), Штудгарті (1985), у першому Міжнародному Конгресі Славистів у Бенф, Альберта (1975).

Вдруге відвідуючи Україну в 1992 році, Теодор Мацьків зустрічався зі студентами і викладачами університетів в Києві, Дніпропетровську та Полтаві, де його лекції про Івана Мазепу викликали значний інтерес¹⁰. Він підтримав матеріально видання Севастопольського товариства "Просвіта" *Дзвін Севастополя*¹¹. Збірник наукових праць, виданий на пошану 80-річчя професора Теодора Мацькова, було подаровано бібліотекам Збройних сил України¹². Добродійна діяльність вченого протягом довгих років заслуговує на окреме дослідження – в його архіві зберігається значна кількість документів, які свідчать про допомогу як установам, так і окремим особам.

Викладаючи, опрацьовуючи наукові дослідження, проф. Т. Мацьків багато уваги приділяв громадській та громадсько-науковій роботі, намагався поширювати знання з історії та культури України не лише на науковому форумі, зокрема, зорганізував вечір української музики в Сетон Голл Університеті¹³, часто публікував науково-популярні статті в пресі. Знавець джерел і подій Визвольної війни, історик ознайом-

¹⁰ Юрій Мицик. "Гість ДДУ", *Дніпропетровський університет*. Дніпропетровськ, 25 травня 1992, №18-19.

¹¹ "Подяка Севастопольського товариства "Просвіта" ім. Тараса Шевченка Професору Теодору Мацькову за матеріальну допомогу на видання національного часопису "Дзвін Севастополя" та його пропаганду серед української діаспори". Архів УІТ, ф. Теодора Мацькова, спр. "Особисті документи".

¹² "Лист міністра оборони України О.І. Кузьмука пану професору Теодору Мацькову". Архів УІТ, ф. Теодора Мацькова, спр. "Особисті документи".

¹³ "Програма вечора української музики". Архів УІТ, ф. Теодора Мацькова, спр. "Особисті документи".

лював з ними громадськість у статтях, вміщених в часописах *Свобода*, *Новий шлях*, *Америка*, *Українська думка* та ін. українських і неукраїнських виданнях. Життєву позицію вченого можна було б охарактеризувати його ж словами з одного із листів: "Кожний виступ на чужому форумі причиняється до поширення знання про українську справу і помагає нашим землякам в Україні, які цієї можливості не мають"¹⁴. Така допомога проявлялася й у підтримці українських дисидентів. Зокрема, вчений став організатором виступу Валентина Мороза в Акронському університеті¹⁵ осінню 1979 р. Восени наступного року Т. Мацьків запрошував Леоніда Плюща виступити в університеті в Гайдельберзі, щоб "гурт людей, які симпатизують з дисидентами, та які хотіли б допомогти тим, що знаходяться в ССРСР, передівсім тим, що є в таборах праці"¹⁶, одержав можливість його послухати.

Автор п'яти монографій та понад ста двадцяти наукових статей, зберігаючи в своїй науковій праці традиції документалізму, пригаданні історичним школам Володимира Антоновича та Михайла Грушевського, Теодор Мацьків завжди працював, дотримуючись принципу *ad fontes*, що обумовило його значний внесок у розвиток українського джерелознавства і археографії. Саме цим пояснюється зацікавлення українських дослідників науковим спадком вченого. Детальний аналіз внеску вченого у збагачення джерельної бази історії України присвячена докладна розвідка відомого київського історика Ярослава Калакури¹⁷. Слушною є висловлена у розвідці думка про те, що одночасно вся спадщина Теодора Мацькова є важливим історичним та історіографічним джерелом,

¹⁴ "Лист Теодора Мацькова до п. Євдокії Журавської, голови Акронського відділу Союзу українців від 28 жовтня 1980 р." (авторська копія). Архів УІГ, ф. Теодора Мацькова, спр. "Особисті документи".

¹⁵ "Лист Т. Мацькова до В. Мороза від 5 червня 1979 р." (авторська копія). Архів УІГ, ф. Теодора Мацькова, спр. "Листування", тека "Валентин Мороз".

¹⁶ "Лист Т. Мацькова до проф. Леоніда Плюща від 29 вересня 1980 р." (авторська копія). Архів УІГ, ф. Теодора Мацькова, спр. "Листування", тека "Леонід Плющ".

¹⁷ Ярослав Калакура. "Внесок Теодора Мацьківа в збагачення джерельної бази історії України", *На пошану 80-річчя професора Теодора Мацьківа. Науковий збірник*. Редкол.: Л. Винар (голова). Упорядник В. Сергійчук. Київ, 1999, с.10-20.

бо вона дозволяє простежити процес збагачення джерельної бази і реальних знань з історії України¹⁸. Спробу встановити доробок вченого в *Українському Історик* зроблено київською дослідницею Людмилою Сакадою¹⁹.

Українським Історичним Товариством з нагоди 75-ліття вченого було видано збірник його праць *Англійський текст Зборівського договору з 1649 року та інші вибрані статті*²⁰, до якого вміщено праці вченого з джерелознавства та з історії України. З нагоди 80-ліття Т. Мацькова у Київському університеті відбулася наукова конференція і було видано збірник праць на його пошану²¹. Цей збірник включає також і розділ "Публікації Теодора Мацькова", який дає бібліографічну інформацію про вченого²². Ці видання певною мірою розширили базу для вивчення в Україні наукової творчості та життєвого шляху історика, яка безперечно, заслуговує на детальне джерельне дослідження, що, віримо, буде здійснене в недалекому майбутньому. Вагомі монографічні дослідження Теодора Мацькова також знайшли відображення у вигляді рецензій на його праці, написаних провідними українськими дослідниками — фахівцями в тій чи іншій галузі наукового знання — Олександром Оглоблиним²³, Любомиром Винарем²⁴, Федором Шевченком²⁵,

¹⁸ Там же, с. 20.

¹⁹ Людмила Сакада. *"Український Історик": Генеза, тематика, постаті*. Нью-Йорк; Київ, 2003, с. 47, 99-100, 136, 140, 141-142, 148, 173-174, 177-178, 267, 269, 280.

²⁰ Збірку в 2001 р. було перевидано в Севастополі.

²¹ *На пошану 80-річчя професора Теодора Мацьківа. Науковий збірник*. Редкол.: Л. Винар (голова). Упорядник В. Сергійчук. Київ, 1999, 240 с.

²² Там же, с. 228-237.

²³ Олександр Оглоблин. Рец. на кн.: *Mackiw Teodor. Mazepa im Lichte der Zeitgenössischen deutschen Quellen*. München: Verlag Ukraine, 1963; *Записки Наукового Товариства ім. Шевченка*, т. 174", *Український Історик*, 1965, т. II, ч. 3-4 (7-8), с. 97-98.

²⁴ Любомир Винар. Рец. на кн.: *Mackiw Teodor. Prince Mazepa of Ukraine in Contemporary English Publications 1687 — 1709*, Chicago: Ukrainian Research and Information Institute, 1967", *Український Історик*, 1972, т. IX, ч. 1-2 (33-34), с. 119-120.

²⁵ Ф.П. Шевченко. Рец. на кн.: "Мацьків Теодор. *Гетьман Іван Мазепа в західноєвропейських джерелах 1687 — 1709*", *Український історичний журнал*, 1993, ч. 2-4, с.115-121.

Олександром Сидоренком²⁶, Орестом Субтельним²⁷, Олегом Купчинським²⁸.

...

Наукові дослідження Теодора Мацькова стали помітним внеском у вивчення проблем української історії. Це — історичні, історіографічні, теоретичні та джерелознавчі праці й публікації численних джерел, віднайдених вченим в архівах за межами України. З них можна зробити висновок про джерелознавчий хист дослідника, намагання документально обґрунтувати власні висновки у працях, прагнення використання різноманітних джерел, значною мірою саме ним введених до наукового обігу, про зацікавлення актуальними історичними темами і водночас про перевагу в його дослідженнях праць про українську Козацько-Гетьманську державу XVII — XVIII століть.

Найбільшу увагу дослідник приділив добі та постаті гетьмана Івана Мазепи. Проф. Теодор Мацьків є автором п'яти монографій українською, англійською та німецькою мовами: *Mazepa im Lichte der Zeitgenössischen deutschen Quellen* (München, 1963, 111 s.), друге доповнене видання появилось в Мюнхені накладом Українського Вільного Університету в 2000 році), *Prince Mazepa: Hetman of Ukraine in Contemporary English Publications* (Chicago, 1967, 126 p.), *English Reports on Mazepa*,

²⁶ Alexander Sydorenko. Рец. на кн.: "Мацьків Теодор. Англійський текст Зборівського договору з 1649 року та інші вибрані статті". Українське Історичне Товариство. Нью-Йорк; Львів, 1993, *Український Історик*, 1994, т. XXXI, ч. 1-4, с. 341-342; Alexander Sydorenko. Рец. на кн.: "Мацьків Теодор. Гетьман Іван Мазепа в західноєвропейських джерелах 1687 — 1709. Мюнхен: Український Вільний Університет, 1988", *Український Історик*, 1993, т. XXX, ч. 1-4 (116-119), с. 228-230.

²⁷ Orest Subtelny. Рец. на кн.: "Mackiw Teodor, *English Reports on Mazepa: Hetman of Ukraine and Prince of the Holy Roman Empire, 1687 — 1709*. New York — Munich — Toronto, 1983", *Український Історик*, 1983, т. XX, ч. 2-4 (78-80), с. 178-179.

²⁸ Олег Купчинський. "Теодор Мацьків. Гетьман Іван Мазепа в західноєвропейських джерелах. 1687 — 1709 / Український Вільний Університет. Серія: Монографії. — Ч. 45. — Мюнхен, 1988. — 286 с.", *Праці Історично-філософської секції*. Ред. О. Купчинський. Львів: Наукове Товариство ім. Шевченка, 1994, с. 515-524.

1687 — 1709 (New York — Toronto, 1983), *Гетьман Іван Мазепа в західноєвропейських джерелах, 1687 — 1709* (Мюнхен, 1988, 286 с.; перевидано НАН України в 1995 році)²⁹ та ін. Цій темі також присвячена низка статей, які розкривають окремі аспекти діяльності гетьмана. Як бачимо, більша частина цих досліджень мала джерелознавче спрямування. Використовуючи досконале знання численних європейських мов, вчений проводив активні архівні пошуки і вводив нові джерела до наукового обігу.

В цілому творчий доробок Т. Мацькова крім названих монографій включає понад ста двадцяти наукових досліджень, в яких центральне місце також посідають досліди Козацько-Гетьманської держави, в тому числі діяльності гетьмана Богдана Хмельницького. Поза тим, діяльність наукової творчості проф. Т. Мацькова досить широкий як хронологічно, бо включає дослідження історії України від Київської Русі до сучасності, так і жанрово: його праці — це монографії, наукові статті, археографічні публікації, рецензії, спомини тощо. Дослідження вченого друкувалися на сторінках *Українського Історика* та в таких відомих виданнях як *The American Historical Review*, *Slavic Review*, *The Ukrainian Review*, *Zeitschrift für Ostforschung*, *The Ukrainian Quarterly*, *Archiv für Kulturgeschichte*, *Annals* Української Вільної Академії Наук в США, *Наукових записках* Українського Технічно-Господарського Інституту та ін. Написані на основі західної методології, з використанням матеріалів німецького, австрійського, французького, англійського, шведського архівів, студії дослідника у поєднанні з традиціями української історіографії сьогодні є орієнтиром для сучасних українських істориків. Дослідження Теодора Мацькова, присвячені Козацько-Гетьманській Державі XVII — XVIII століть, здобули визнання в численних міжнародних історичних виданнях. Наукова спадщина історика значною мірою вже стала доступною українському читачеві на батьківщині. Особливу увагу дослідник приділяв пошукам і введенню до наукового обігу нових, раніше не відомих джерел з історії України. За підрахунками

²⁹ Рецензія на книгу в *Jahrbuch der Ukrainekunde*, (Ihor Kaczugovsky), vol. 25, pp. 255-257; *Наш голос* (Євген Перейма) та ін.

Я.С. Калакура, Т. Мацьків виявив у архівосховищах, музейних та бібліотечних колекціях більше як 200 унікальних документів, які використав у своїх численних дослідженнях³⁰.

В цій збірці вміщено праці Теодора Мацькова, присвячені висвітленню діяльності Богдана Хмельницького та подій національно-визвольної війни українського народу в 1648 – 1657 рр., з публікацією відповідних джерел у додатках до них. Включено до книги й авторські рецензії на праці, присвячені відповідній проблематиці.

Визвольна війна українського народу під проводом Богдана Хмельницького протягом довгого часу була однією з найпоширеніших тем в українській та зарубіжній (польській, російській) історіографії. Змінювалися підходи до трактування тих чи інших подій, що проявилось в низці праць, написаних відомими українськими істориками М. Грушевським, О. Терлецьким, В. Липинським, І. Крип'якевичем, пізніше – Ю. Мициком, В. Смолієм і В. Степанковим, П. Феденком, Ф. Сисиним та ін. Але можна стверджувати, що дослідження Теодора Мацькова дозволили по-новому подивитися як на умови і процес підписання договору, так і оцінити ставлення тогочасної Європи до подій в Україні.

Співставляючи різноманітні (переважно, західні) джерела, дослідник спробував встановити, "як в Західній Європі оцінювали повстання Б. Хмельницького та Зборівський договір і наскільки їх оцінка відповідає історичним фактам та історичній правді". Стаття "Повстання Богдана Хмельницького та Зборівський договір в західноєвропейських джерелах з 1649 р." включає аналіз німецьких, французьких та англійських тогочасних джерел. Кожна її частина, присвячена аналізу преси відповідної країни, починається з короткої характеристики та історії розвитку преси. Автор піддає безпосередньому аналізу не лише тогочасні джерела, частину яких подано в додатках. Він значною мірою аналізує й історичні дослідження XIX – XX ст. німецьких, англійських, французьких та єврейських вчених, що дає можливість розглянути пізніші погляди на проблему. Т. Мацьків, враховуючи суб'єктивний характер пресових повідомлень, розглядає їх не рівнозначно

³⁰ Ярослав Калакура. "Внесок Теодора Мацьківа в збагачення джерельної бази історії України...", с. 12.

з актовими джерелами, а як свосередний "барометр" тодішньої opinio европейського суспільства. Знайшовши кілька публікацій тексту Зборівського договору в німецькій пресі, він на основі проведеної порівняльної аналізи приходять до висновку про відмінність змісту кількох статей від польського джерела, а появу публікації документу з різницею в 24 роки у Франкфурті та Гамбурзі пояснює зацікавленістю громадськості в Німеччині Хмельницьким та його воєнною діяльністю.

Зацікавленість подіями українсько-польської війни в Англії, на думку дослідника, була пов'язана як самим повстанням православних козаків у поєднанні з "невірними" татарами, так і економічними чинниками (зниженням вдвічі експорту збіжжя та дерева до Західної Європи у 1648 р.). З козацтвом як воєнною силою англійці були знайомі завдяки їхній участі у подіях 30-літньої війни. Порівнюючи публікацію тексту Зборівського договору з оригінальним польським та з іншими публікаціями, дослідник зауважує на розбіжності їхніх текстів. В той же час, порівняльний аналіз різних джерел приводить Т. Мацькова до висновку про використання автором англійської публікації тексту угоди, вміщеного в латиномовній "Реляції преславної експедиції...", підготовленій польським урядом для урядів інших держав. Крім того, за допомогою того ж методу, автор намагається відтворити справжній перебіг подій під час проведення переговорів.

В останньому розділі статті, присвяченому аналізу тогочасної французької преси, Т. Мацьків розглядає публікацію Зборівського договору в *Gazette de France* та інших виданнях. Щодо першого, він стверджує, що для оприлюднення тексту угоди автор публікації використав німецький текст, щоправда, дещо розширивши його власними доповненнями, відсутніми як в польському оригіналі, так і в німецькому перекладі. У відомому творі *Історія війни козаків проти Польщі* його автор П'єр Шевальє, симпатії якого зі зрозумілих причин, на думку дослідника, були на стороні Польщі, також подав текст Зборівського договору, який є майже ідентичним із англійською публікацією в тижневику *A Briefe Relation...*, за винятком кількох розбіжностей, на яких автор зупиняється дещо детальніше. На основі цього аналізу автор прийшов до важливого висновку, що Шевальє використовував текст саме

англійської публікації, а не інші джерела, бо не був знайомим з польським оригіналом, про що свідчить опублікований ним варіант угоди.

Врешті, Т. Мацьків приходять до важливого висновку про те, що публікації Зборівського договору в західній пресі, не зважаючи на їхню, часом, неповноту чи заангажованість, важливі тим, що інформували Захід про створення Української Козацької Держави під протекторатом Польщі. При тому, що подібний протекторат був звичайним політичним явищем, козацька держава в її формі демократичної військової республіки була явищем новим і небуденним, що призводило до значного європейського резонансу.

Інше включене до книги дослідження присвячене висвітленню посольства австрійського цісаря Фердинанда III до Б. Хмельницького 1657 р. у світлі австрійських документів. В ньому Т. Мацьків в черговий раз проявив глибоке знання літератури та джерел, на основі яких розкрив не лише суть політичних процесів у тогочасній Європі, а й подав детальний аналіз повідомлень австрійського посла римо-католицького архієпископа Петра Парчевича про його поїздку до Б. Хмельницького та взаємовідносини між Україною, Польщею і Росією. Стаття супроводжується також публікацією фрагментів цього важливого джерела у перекладі автора. Аналіз події подано у співставленні з інформацією інших джерел та літератури.

Дві праці вченого, вміщені у збірнику, написані в жанрі наукової рецензії. Вони дають можливість ознайомитися з творчим методом Теодора Мацькова.

Отже, пропонована Читачеві книга дасть можливість розкрити ще одну сторінку в творчості відомого українського вченого й розширити уявлення про розвиток української зарубіжної історіографії. Невипадковою є поява книги в серії Українського Історичного Товариства "Історичні монографії". У 2005 році УІТ відзначило 40-ліття діяльності, у яку автор збірки зробив свій помітний внесок.

Алла Атаманенко, редактор